

MICHAŁ P. ZIEMIAK

Problematyka postanowień niedozwolonych w umowach ubezpieczenia w prawie hiszpańskim

Artykuł ma na celu zaprezentowanie ustawodawstwa hiszpańskiego regulującego materię postanowień niedozwolonych, ze szczególnym uwzględnieniem umowy ubezpieczenia. W pierwszej kolejności została omówiona ustawa z 1980 roku o umowie ubezpieczenia, w szczególności jej artykuł 3. Przepis ten przewiduje bowiem ogólny zakaz stosowania przez ubezpieczycieli postanowień niekorzystnych dla ubezpieczających. Następnie przeanalizowano najważniejsze akty prawa Hiszpanii normujące ochronę konsumenta. Uwagę skupiono przede wszystkim na gruntownie znowelizowanej w 2007 roku ustawie powszechnej nr 26/1984 o ochronie konsumentów i użytkowników (Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios). W artykule przytoczono też wybrane orzecznictwo sądów hiszpańskich.

Słowa kluczowe: klauzule abuzywne, postanowienia niedozwolone, umowa ubezpieczenia, ustawodawstwo hiszpańskie.

Wstęp

W części państw członkowskich UE przepisy umożliwiające kontrolę postanowień wzorców umownych oraz umów zostały wprowadzone jeszcze przed przyjęciem Dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 roku w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich¹. Rozwiązania tożsame lub zbliżone zawierały przed 1993 rokiem m.in. art. 1342 włoskiego kodeksu cywilnego², art. 879 austriackiego kodeksu cywilnego (począwszy od 1979 roku), rozdział 3 fińskiej ustawy o ochronie konsumentów (uchwalona w 1978 roku), niemieckie *AGB-Gesetz* [z 1976

1. Dz. Urz. WE z dnia 21 kwietnia 1993 r. L 95, s. 29 i nast.

2. O. Troiano przyjmuje, że ustawodawca włoski był pierwszym w Europie, który zareagował na problem postanowień niedozwolonych we wzorcach umownych, gdyż art. 1342 włoskiego k.c. obowiązuje od 1942 r. – zob. tenże [w:] *Interpretation of the general standard of good faith and the list of unfair terms, Materiały z konferencji Standard Contract Terms in Europe: A Basis for and a Challenge to European Contract Law*, Praga 17–18 czerwca 2005 r. [dostęp on-line: <http://www.secola.org>].

roku), artykuły od 6:231 do 6:247 holenderskiego kodeksu cywilnego (który wszedł w życie z dniem 1 stycznia 1992 roku), portugalski dekret 446/1985 (w szczególności przepisy artykułów od 15 do 21), szwedzka ustawa o postanowieniach umownych (z 1971 roku) czy wreszcie brytyjski *Unfair Contract Terms Act* z 1977 roku. Wskazane akty normatywne w dużej mierze stanowiły wzór dla ustawodawcy europejskiego przy tworzeniu dyrektywy 93/13, stąd część państw członkowskich wyłącznie dostosowywała prawo wewnętrzne do wymogów dyrektywy. Państwa członkowie UE implementowały do swoich porządków prawnych dyrektywę 93/13 w dość zróżnicowany sposób. Odrębności dotyczyły normatywnego zakreślania obszaru regulacji implementujących wskazaną dyrektywę. Jest to widoczne zarówno odniesieniu do ich zakresu podmiotowego (np. rozszerzenie regulacji poza obrót konsumencki), jak i przedmiotowego (np. objęcie testem uczciwości postanowień ustalanych indywidualnie).

1. Hiszpańska ustawa o umowie ubezpieczenia, a problem klauzul abuzywnych

Prawo hiszpańskie z pewnością wyróżnia się na tle ustawodawstw innych państw członkowskich UE, albowiem zawiera rozwiązania odnoszące się do problemu klauzul abuzywnych, a dedykowane wyłącznie umowie ubezpieczenia. Chodzi tu dokładnie o przepisy ustawy nr 50/1980 z dnia 8 października 1980 roku o umowie ubezpieczenia³. Zgodnie z jej art. 1, umowa ubezpieczenia jest umową, na mocy której ubezpieczyciel zobowiązuje się w uzgodnionych warunkach i po otrzymaniu odpowiedniej składki, do wyrównania szkody poniesionej przez ubezpieczonego lub zapewnienia mu określonych środków, dochodów lub innych świadczeń, jeżeli wystąpi ryzyko objęte umową. Przepisy rzeczonyj ustawy mają, co do zasady, charakter *ius cogens*⁴, przy czym możliwa jest ich modyfikacja, o ile poszerzony zostaje katalog uprawnień ubezpieczającego bądź ograniczony zakres jego zobowiązań⁵. Co istotne dla dalszych rozważań, umowa ubezpieczenia – zgodnie z art. 5 ustawy – musi zostać zawarta w formie pisemnej⁶. Minimalne wymogi formalne dotyczące treści umowy ubezpieczenia, a także polisy, zawiera artykuł 8 ustawy. Umowa ubezpieczenia, analogicznie jak ma to miejsce w Polsce, jest uznawana za umowę adhezyjną, co wymusza stosowanie konkretnych mechanizmów ochrony klientów zakładów ubezpieczeń⁷.

W artykule 3 omawianej ustawy zawarto właśnie regulacje z zakresu zarówno postanowień niedozwolonych, jak i wzorców umownych stosowanych w obrocie ubezpieczeniowym. Zgodnie ze wskazanym przepisem wzorce umowne stosowane w obrocie ubezpieczeniowym muszą być sformułowane w sposób jednoznaczny oraz zrozumiały. W obrocie z udziałem konsumentów

3. Z hiszp. Ley 50/1980, de 8 de octubre, de *Contrato de Seguro*, [Boletín Oficial del Estado, mim. 250, de 17 de octubre de 1980].

4. Zob. M. Fras, *Regulacja umowy ubezpieczenia w ustawodawstwie hiszpańskim*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2008, nr 6, s. 27.

5. *Ibidem*, s. 28.

6. *Ibidem*, s. 29.

7. Zob. F. Villalobos de Bastidas, A. Aguirre Andrade, *Las cláusulas abusivas en el Contrato de Seguro*, TELOS. Revista de Estudios Interdisciplinarios en Ciencias Sociales UNIVERSIDAD Rafael Belloso Chacín, Vol. 10 (2): 237–261, 2008 [dostępny na: <http://publicaciones.urbe.edu/index.php/telos/article/viewArticle/1483/3958> [dostęp: 8.05.2017]].

ubezpieczyciel zobowiązany jest załączyć wzorzec do oferty (propozycji) zawarcia umowy ubezpieczenia, a w każdym przypadku zawrzeć treść wzorca w dokumencie polisy lub w innym dokumencie potwierdzającym zawarcie umowy ubezpieczenia⁸. Artykuł 3 ustawy nr 50/1980 przewiduje ogólny zakaz stosowania przez ubezpieczycieli postanowień niekorzystnych dla ubezpieczających (ubezpieczonych)⁹. Dodatkowo postanowienia wzorców ograniczające prawa ubezpieczających (ubezpieczonych), a więc np. ograniczające odpowiedzialność ubezpieczyciela, muszą zostać uwidocznione w tekście wzorca¹⁰ tak, aby ubezpieczający mógł z łatwością je zidentyfikować. Ma to służyć zapewnieniu możliwości zapoznania się z takimi klauzulami i wyrażeniu zgody na ich inkorporację do umowy. Zgoda na inkorporację przyjmuje zazwyczaj postać pisemnej akceptacji postanowień ograniczających prawa ubezpieczającego, np. osobnego podpisu pod klauzulami¹¹. Jeżeli zgoda nie zostanie wyrażona, daje to podstawę do stwierdzenia abuzywności klauzuli. Wreszcie art. 3 upoważnia kompetentne organy administracji publicznej do nakazania ubezpieczycielom zmiany lub usunięcia ze stosowanych wzorców postanowień analogicznych do tych, które na mocy orzeczenia sądowego zostały uznane za niedozwolone¹². W oparciu m.in. o artykuł 3 ustawy o umowie ubezpieczenia hiszpańskie sądy uznawały za abuzywne następujące klauzule¹³:

1. wyłączające całkowicie odpowiedzialność ubezpieczyciela, bez uprzedniej akceptacji takiej klauzuli przez konsumenta¹⁴;
2. wprowadzające ograniczenia odnośnie kręgu osób objętych ubezpieczeniem (np. członków rodziny ubezpieczającego czy ubezpieczonego) bez uprzedniej akceptacji takiej klauzuli przez konsumenta;
3. przewidujące prolongatę umowy ubezpieczenia na podstawie jednostronnego oświadczenia ubezpieczyciela.

8. Podobne rozwiązanie funkcjonowało w polskim prawie przed II wojną światową – zob. E. Kowalewski, *Obowiązek doręczania ubezpieczającemu ogólnych warunków ubezpieczenia w świetle nowego stanu prawnego*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2007, nr 7–8, s. 16–17.

9. T. Rodriguez de las Heras Ballell, *Introduction to Spanish Private Law: Facing the Social and Economic Challenges* [UT Austin Studies in Foreign and Transnational Law], Routledge-Cavendish, New York 2010, s. 296.

10. T. Rodriguez de las Heras Ballell podnosi, że postanowienia takie ubezpieczyciel musi „oznaczyć w specjalny sposób”, zob. op. cit. Podobnie zob. M.H. Whincup, *Contract Law and Practice: The English System with Scottish, Commonwealth, and Continental Comparisons*, Kluwer Law International, 2006, s. 245.

11. Zob. m.in. orzeczenie hiszpańskiego Sądu Najwyższego z dnia 28 lipca 1994 roku [nr 5528], orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Ovideo z dnia 7 lutego 1995 roku [nr 1511] czy orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Castellanie z 15 maja 1995 roku [nr 1170] [w:] *Nieuczciwe klauzule w prawie umów konsumenckich*, E. Łętowska, K. Osajda (red.), CH Beck, Warszawa 2005, s. 342–344.

12. Należy zauważyć, że w Hiszpanii uznaje się kontrolę wzorców umownych w ubezpieczeniach przez administrację publiczną za jeden z trzech filarów ochrony konsumenta – zob. N. Morte de Rego, *The Directive 93/13, April 5th about unfair terms in consumers contracts: the case of Spain* [w:] *Rapport sur l'application de la Directive 93/13/CEE du Conseil du 5 avril 1993 concernant les clauses abusives dans les contrats conclus avec les consommateurs aux prestations de services publics* (aneks nr 2 do raportu, s. 268).

13. Podają za: N. Morte de Rego, *op.cit.*, s. 279.

14. Należy zauważyć, że zgodnie z hiszpańską ustawą o umowie ubezpieczenia ubezpieczyciel jest zwolniony z odpowiedzialności w przypadku wyrządzenia szkody z winy umyślnej [art. 19] oraz na skutek wojny, ruchów społecznych lub innych nadzwyczajnych zdarzeń, chyba że umówiono się inaczej [art. 44] – zob. M. Fras, *Regulacja umowy ubezpieczenia ...*, s. 30.

Trzeba mieć jednak na uwadze, że art. 3 ustawy nie stanowi wyłącznej podstawy dla formułowania zarzutu abuzywności postanowienia umowy ubezpieczenia w Hiszpanii, a to ze względu na wielopoziomowość iberyjskiej legislacji w spektrum klauzul nieuczciwych. Przepisy ustawy o umowie ubezpieczenia są jednak często wykorzystywane jako *sui generis* „baza” do wykazywania rzeczowej abuzywności. Tak było m.in. w przypadku zakwestionowania przez Hiszpańskie Stowarzyszenie Konsumentów FAUA postanowień w umowach ubezpieczenia telefonów komórkowych od ryzyka kradzieży¹⁵. W umowach tych zastrzegano 24- lub 48-godzinny okres na zgłoszenie kradzieży urzędzenia (licząc od jej dokonania), pod rygorem odmowy wypłaty odszkodowania. Zdaniem Stowarzyszenia, tak ukształtowana powinność ubezpieczającego (ubezpieczonego), sprzeczna była z dyspozycją art. 16 ustawy o umowie ubezpieczenia¹⁶. Ze sprzeczności tej wy prowadzono następnie abuzywny charakter omawianych postanowień.

2. Hiszpańskie ustawodawstwo w zakresie ochrony praw konsumenta

Oczywiście ustawodawstwo hiszpańskie zawiera także ogólną regulację problematyki postanowień niedozwolonych, choć – podobnie np. jak w przypadku ustawodawstwa brytyjskiego – natykamy tu na dwa reżimy prawne. Ustawa powszechna nr 26/1984 z dnia 19 lipca 1984 roku o ochronie konsumentów i użytkowników¹⁷ – jak podkreśla się w literaturze, „inspirowana” prawem niemieckim¹⁸ – zawiera definicję konsumenta oraz wzorca umownego, zasady jego inkorporacji do umowy, przesłanki uznania postanowienia za niedozwolone oraz listę postanowień uznanych za zakazane. Ustawą nr 7/1998 z dnia 13 kwietnia 1998 roku o ogólnych warunkach umów¹⁹, poszerzono katalog klauzul zakazanych z 12 aż do 29, a także ustalono nowe zasady inkorporacji wzorca do umowy. Trzeba jednak zaznaczyć, że ustawa nr 7/1998 dotyczy zarówno obrotu z udziałem konsumentów, jak i obrotu dwustronnie profesjonalnego oraz – choć uznaje się ją za akt implementujący Dyrektywę 93/13 – nie zawiera odrębnych przepisów dotyczących kontroli merytorycznej treści wzorca (tj. testu uczciwości)²⁰. Wreszcie, ustawa nr 26/1984 została dogłębnie znowelizowana na mocy królewskiego dekretu ustawodawczego nr 1/2007 z dnia 16 listopada 2007 roku w sprawie zatwierdzenia zmienionego tekstu ustawy powszechniej o ochronie konsumentów

15. Zob. więcej: <http://www.tumbit.com/news/articles/10215-vodafone-and-movistar-spain-reported-for-unfair-insurance-clauses.html> [dostęp: 8.05.2017].

16. Zgodnie bowiem z art. 16 ustawy ubezpieczający lub ubezpieczony, lub beneficjent informuje ubezpieczyciela o wystąpieniu szkody w terminie maksymalnie siedmiu dni.

17. Ley 26/1984, de 19 de julio, *General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios* (Boletín Oficial del Estado mim.176 de 24 julio 1984).

18. Chodzi tu dokładnie o AGBG z 1976 r. – zob. M. Ebers [w:] *EC Consumer Law Compendium. The Consumer Acquis and its transposition in the Member States*, H. Schulte-Nölke, Ch. Twigg-Flesner, M. Ebers [Ed.], Sellier European Law Publishers, Munich 2008, s. 219.

19. Ley 7/1998, de 13 de abril, *sobre condiciones generales de la contratación* (Boletín Oficial del Estado mim. 89 de 14 abril de 1998).

20. Zresztą w wyroku z dnia 9 września 2004 r. Komisja Wspólnot Europejskich przeciwko Królestwu Hiszpanii [C-70/03, <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-70/03>] Trybunał uznał, że ustawa 7/1998 nie implementowała skutecznie art. 5 oraz art. 6 Dyrektywy 93/13.

i użytkowników oraz innych ustaw uzupełniających²¹. Obecnie problematyce postanowień niedozwolonych poświęcony jest tytuł II ustawy (artykuły 82–91), noszący nazwę *Cláusulas abusivas*.

Na przepisy o postanowieniach niedozwolonych powoływać się mogą w prawie hiszpańskim konsumenci. Zgodnie z art. 3 omawianej ustawy konsumentami są osoby fizyczne (*personas físicas*), które działają w celach niezwiązanych z działalnością gospodarczą lub zawodową. Za konsumentów uważa się też osoby prawne (*personas jurídicas*) i jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, o ile jednak zajmują się one działalnością *non-profit*. Definicja konsumenta została znowelizowana w 2014 roku – celem nowelizacji było ujęcie w ramy prawne stanowiska ukształtowanego w judykaturze hiszpańskiej jeszcze na bazie pierwotnej definicji, która mówiła wyłącznie o „osobach” (tj. bez dystynkcji na osoby prawne i fizyczne). Już wtedy przyjmowano, że ochrona gwarantowana konsumentom nie może być nadmiernie rozciągana na podmioty profesjonalne. Stąd, w drodze wykładni celowościowej, ograniczano ją właśnie do organizacji *non-profit*²². Nie jest jasny zaś status tzw. umów atypowych (zawieranych jednocześnie w celach konsumenckich oraz zawodowych), a także umów zawieranych w celu rozpoczęcia prowadzenia działalności gospodarczej – w orzecznictwie spotyka się stanowisko zarówno dopuszczające, jak i odrzucające możliwość zastosowania testu uczciwości (pod kątem występowania w nich klauzul abuzywnych)²³.

Umowy zawierane z konsumentami winny – zgodnie z art. 80 prezentowanej ustawy – spełniać wymóg transparentności. Chodzi tu przede wszystkim o umowy zawierane z wykorzystaniem wzorców umownych. Na wskazany wymóg składają się następujące elementy (odnoszące się zarówno do warstwy formalnej, jak i merytorycznej umowy):

- obowiązek precyzyjnej i przejrzystej redakcji postanowień, z użyciem zrozumiałego języka;
- obowiązek czytelnego formułowania postanowień (stosowanie odpowiednio dużej czcionki czy nawet właściwego kontrastu czcionki z tłem, na którym jest ona umieszczana);
- zakaz odsyłania do dokumentów, z którymi konsument nie miał możliwości zapoznania się;
- obowiązek udostępnienia wzorca konsumentowi przed zawarciem umowy, tak aby mógł on zapoznać się z jego treścią.

Co ciekawe, art. 80 odsyła do zasady dobrej wiary, wskazując, że stosowanie postanowień nietransparentnych zawsze pozostaje w sprzeczności z tą zasadą. M. Schillig podkreśla, że należy rozgraniczyć problem braku transparentności od zagadnienia abuzywności, mimo że w obu przypadkach operujemy właśnie wymogiem dobrej wiary. Przywołany autor trafnie przyjmuje więc, że klauzula transparentna może być uznana za abuzywną – *a contrario*, klauzula sprzeczna z wymaganiami art. 80 nie zawsze musi spełniać przesłanki abuzywności²⁴.

Testowi uczciwości – analogicznie jak w prawie polskim – poddać można tylko te postanowienia, które nie były przedmiotem indywidualnych uzgodnień między stronami – w świetle orzecznictwa hiszpańskiego Sądu Najwyższego (*Tribunal Supremo*) postanowienie jest niezgodnione indywidualnie, jeżeli konsument jest postawiony przed następującym wyborem: albo zaakceptuje

21. Real Decreto Legislativo 1/2007, de 16 de noviembre, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias.

22. Zob. M. Schillig, *Study on the Unfair Terms Directive in Europe*, London 2013, s. 50 i przywołane tam orzecznictwo.

23. *Ibidem*, s. 50–51.

24. *Ibidem*, s. 161.

treść postanowienia, albo w ogóle zrezygnuje z zawarcia umowy²⁵. Będą to więc postanowienia narzucone konsumentowi przez profesjonalistę²⁶.

Zgodnie z art. 82 omawianej ustawy, postanowienie może zostać uznane za niedozwolone, jeżeli – w sposób sprzeczny w wymogiem dobrej wiary – powoduje znaczącą nierównowagę praw i obowiązków stron umowy, oczywiście na niekorzyść konsumenta. Wskazana definicja jest więc bardzo mocno osadzona w realiach art. 3 Dyrektywy 93/13. Wymóg dobrej wiary ma charakter obiektywny i powinien być oceniany z punktu widzenia przeciętnego konsumenta, działającego w zaufaniu do swoich kontrahentów²⁷. Inaczej mówiąc, konsument:

- zakłada, że podmioty, z którymi zawiera umowy, działają lojalnie i etycznie, tj. m.in. w poszanowaniu zasad uczciwej konkurencji na wolnym rynku;
- zawiera umowy w uzasadnionym przekonaniu, że kontrahenci w sposób równomierny kształtują prawa i obowiązki w nich ujęte²⁸.

Ocena postanowienia ma charakter kontekstowy – podobnie jak w przepisach polskiego kodeksu cywilnego²⁹ – test uczciwości powinien być przeprowadzany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług objętych umową, a także biorąc pod uwagę wszystkie okoliczności z chwili jej zawarcia oraz wszystkie pozostałe postanowienia umowy lub innych umów z nią powiązanych.

Prawodawstwo hiszpańskie – prawdopodobnie na skutek omyłki w trakcie procesu legislacyjnego³⁰ – nie zawiera wyłączenia spod testu uczciwości postanowień określających główne świadczenia stron, jednakże w świetle orzecznictwa hiszpańskiego *Tribunal Supremo*, dopuszczalność kontroli takich postanowień nie zawsze jest oczywista. M. Schillig wskazuje, że jakkolwiek w szeregu orzeczeń z 2010 roku Trybunał akceptował możliwość kontroli klauzul dotyczących np. sposobu ustalania oprocentowania przez banki, tak we wspomnianym wyroku z dnia 9 maja 2013 roku [STS 1916/2013] – powołując się wprost na art. 4 ust. 2 Dyrektywy 93/13 – Trybunał powyższą możliwość wykluczył³¹. Podobnie jak ma to miejsce w Polsce czy Portugalii, w Hiszpanii funkcjonuje rejestr postanowień uznanych za niedozwolone. Ciekawym rozwiązaniem jest ustawy obowiązek adresowany do określonych podmiotów (np. notariuszy) uprzedniego odwołania się do rejestru przed dokonaniem czynności prawnej (choćby sporządzenia umowy) w celu sprawdzenia, czy konkretnej klauzuli nie zakwestionowano jako abuzywnej. Rejestr jest jawny, a na wpisy w nim zawarte może powoływać się każdy, w tym także w postępowaniu sądowym³², przy czym podmiotami uprawnionymi do występowania z powództwem są także organizacje konsumenckie oraz

25. Zob. wyrok Trybunału z dnia 25 listopada 2011 r. w sprawie STS 7981/2011 [dostępny na: <http://www.poderjudicial.es/search/documento/TS/6209236/Clausulas%20abusivas/20111214>]

26. Zob. wyrok Trybunału z dnia 9 maja 2013 r. w sprawie STS 1916/2013 [dostępny na: <http://www.poderjudicial.es/search/documento/TS/6703660/Clausulas%20abusivas/20130510>].

27. Zob. M. Schillig, *Study on ...*, s. 133.

28. *Ibidem*.

29. Zob. art. 385² k.c., zgodnie z którym oceny zgodności postanowienia umowy z dobrymi obyczajami dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy, biorąc pod uwagę jej treść, okoliczności zawarcia oraz uwzględniając umowy pozostające w związku z umową obejmującą postanowienie będące przedmiotem oceny.

30. Zob. M. Schillig, *Study on ...*, s. 97.

31. *Ibidem*, s. 98–99; orzeczenie *Tribunal Supremo* w sprawie STS 1916/2013 odwołuje się do wcześniejszego wyroku z dnia 18 czerwca 2010 r. [RC 46/2010], w którym również zakwestionowano możliwość stosowania testu uczciwości wobec postanowień określających oprocentowanie pożyczki.

32. Zob. M. Ebers [w:] *EC Consumer Law ...*, s. 219.

organy państwa, np. prokuratura czy Dyrektor *Instituto Nacional del Consumo*. Sentencje wyroków mogą być ponadto publikowane w oficjalnym biuletynie hiszpańskiego Rejestru Handlowego, pełniącego funkcję zbliżoną do polskiego Monitora Sądowego i Gospodarczego.

Artykuł 83 omawianej ustawy określa sankcję nieważności dla postanowienia uznanego za niedozwolone, przy czym postanowienie takie traktowane jest jakby w ogóle nie zostało ujęte w umowie. Skutek taki następuje z mocy prawa, stąd nie jest konieczne orzekanie o abuzowności. Co ciekawe, aż do 2014 roku art. 83 pozwalał sądowi rozstrzygającemu sprawę na modyfikację (zmianę umowy), w zakresie, w jakim jej postanowienia dotknięte zostały abuzownością właśnie. Trzeba jednak pamiętać, że Trybunał Sprawiedliwości UE (TSUE) stoi na stanowisku, iż z brzmienia art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13 wynika uprawnienie sądów krajowych wyłącznie do żądania zaniechania stosowania nieuczciwego warunku umownego, tak aby nie wywierał on wiążących skutków wobec konsumenta, przy czym nie są one uprawnione do zmiany jego treści, gdyż art. 6 ma charakter bezwzględnie obowiązujący i nie przewiduje możliwości zmiany treści postanowienia³³. Umowa ta powinna bowiem w zasadzie nadal obowiązywać, bez jakiegokolwiek zmiany innej niż wynikająca z usunięcia nieuczciwych warunków, o ile takie dalsze obowiązywanie umowy jest prawnie możliwe zgodnie z zasadami prawa wewnętrznego³⁴. Hiszpański *Tribunal Supremo* uznał, że art. 83, pozwalając na zmianę umowy, narusza art. 7 Dyrektywy 93/13 (wymóg ustalenia skutecznego krajowego systemu usuwania klauzul abuzownych z obrotu), w szczególności zaś eliminował efekt „odstraszania” profesjonalistów od zawierania w umowach postanowień nieuczciwych – profesjonalisci ci zyskiwali bowiem pewność, że umowa zostanie co najwyżej zmieniona przez sąd³⁵. Z tych względów obecne brzmienie art. 83 nie przewiduje już możliwości modyfikacji – na skutek uznania postanowienia za nieuczciwe umowa pozostaje wiążąca dla stron, o ile jest to możliwe po usunięciu takiego postanowienia z jej treści.

Przepisy zarówno ustawy nr 26/1984 jak i ustawy nr 7/1998 znajdują zastosowanie do umowy ubezpieczenia, obok przepisów wspomnianej ustawy nr 50/1980 o umowie ubezpieczenia. Przykładem orzeczeń sądowych dotyczących umów ubezpieczenia a opartych o omówione akty prawne mogą być:

1. **Wyrok *Tribunal Supremo* z dnia 3 kwietnia 2003 roku**³⁶, w którym skutecznie zakwestionowano klauzulę nakładającą na ubezpieczającego (ubezpieczonego) obowiązek niezwłocznego

33. Zob. wyrok TSUE z dnia 14 czerwca 2012 r. w sprawie *Banco Espanol de Crédito SA przeciwko Joaquín Calderón Camino* [C-618/10, Legalis numer 483548].

34. Zob. wspomniany wyrok w sprawie *Banco Espanol de Crédito SA przeciwko Joaquín Calderón Camino* oraz wyrok TSUE z dnia 30 kwietnia 2014 r. w sprawie *Árpád Kásler i Hajnalka Káslerné Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt, C-26/13* [<http://curia.europa.eu/juris/documents.jsf?num=C-26/13> [dostęp: 8.05.2017]], a także wyrok z dnia 21 stycznia 2015 r. w sprawach połączonych C-482/13, C-484/13, C-485/13 i C-487/13 *Unicaja Banco SA przeciwko José Hídalgowi Ruedzie i innym oraz Caixabank SA przeciwko Manuelowi Maríi Ruedzie Ledesmie i innym* [<http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-482/13&language=pl> [dostęp: 8.05.2017]].

35. Zob. uzasadnienie ustawy nr 3/2014 z dnia 27 marca 2014 r. zmieniającej ustawę powszechną o ochronie konsumentów i użytkowników [dostępne na: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2014-3329 [dostęp: 8.05.2017]].

36. Podają za: F. Viallobos de Bastidas, A. Aguirre Andrade, *Las cláusulas abusivas en el Contrato de Seguro*, TELOS. Revista de Estudios Interdisciplinarios en Ciencias Sociales UNIVERSIDAD Rafael Belloso Chacín, Vol. 10 (2): 237 – 261, 2008 [dostępny na: <http://publicaciones.urbe.edu/index.php/telos/article/viewArticle/1483/3958> [dostęp: 8.05.2017]]

powiadomienia ubezpieczyciela o kradzieży pojazdu, pod rygorem odmowy wypłaty odszkodowania – Trybunał przyjął, że mogą wystąpić obiektywne okoliczności umożliwiające zadośćuczynienie wskazanej powinności, stąd nie może ona być stosowana w każdym przypadku, w którym zawiadomienie nie zostało złożone niezwłocznie.

2. **Wyrok *Tribunal Supremo* z dnia 31 maja 2003 roku**³⁷, w którym za niedozwolone uznano postanowienie w ogólnych warunkach ubezpieczenia motocykli ubezpieczyciela *Allianz Ras Seguros y Reaseguros, S.A.* Przewidywało ono możliwość rozwiązania umowy [przez ubezpieczyciela lub ubezpieczającego] w terminie 15 dni od dnia wypłaty odszkodowania lub odmowy wypłaty odszkodowania. Choć uprawnienie powyższe przysługiwało obu stronom umowy ubezpieczenia, Trybunał uznał, że stwarzało tylko pozór równowagi kontraktowej, która w rzeczywistości została zaburzona na niekorzyść konsumenta. Konsument bowiem – bez przypisania mu np. działania w złej wierze czy rażącego niedbalstwa – mógł zostać pozbawiony ochrony ubezpieczeniowej jednostronną decyzją ubezpieczyciela. Zdaniem *Tribunal Supremo* klóci się to z istotą umowy ubezpieczenia, która zawierana jest przez konsumenta w celu pokrycia konkretnego ryzyka. Tymczasem zakwestionowana klauzula pozbawia konsumenta pewności ochrony ubezpieczeniowej, gdyż po odmowie wypłaty odszkodowania ubezpieczyciel może po prostu „wykluczyć” go z ubezpieczenia.
3. **Wyrok *Tribunal Supremo* z dnia 1 lipca 2010 roku**³⁸, na mocy którego za niedozwolone uznano szereg postanowień zawartych w różnych ogólnych warunkach ubezpieczenia ubezpieczyciela *Allianz Compañía de Seguros y Reaseguros, S.A.* Chodziło tu m.in. o postanowienia ograniczające dostęp konsumentów do konkretnych informacji lub umożliwiające ubezpieczycielowi powoływanie się na dane, dokumenty itp. z którymi konsument nie miał możliwości się zapoznać [np. w zakresie kalkulacji wartości wykupu polisy ubezpieczenia na życie czy indeksacji składki i sumy ubezpieczenia], nakazujące przedłożenie tylko oryginału polisy przez osobę zgłaszającą roszczenia z umowy ubezpieczenia oraz postanowienia ograniczające odpowiedzialność ubezpieczyciela w ubezpieczeniu ochrony prawnej [np. wyłączenie odpowiedzialności w przypadku stwierdzenia przez ubezpieczyciela znacznego prawdopodobieństwa wydania orzeczenia na niekorzyść ubezpieczonego].
4. **Wyrok *Tribunal Supremo* z dnia 22 kwietnia 2016 r.**³⁹, w którym za abuzywne uznano postanowienia wyłączające odpowiedzialność za szkody wyrządzone przy załadunku oraz rozładunku pojazdu – Trybunał, rozważając kwestię klauzul ograniczających lub wyłączających odpowiedzialność ubezpieczyciela, odwołał się do swych wcześniejszych judykatów [m.in. do wyroku z dnia 20 marca 2003 roku w sprawie 303/2003], w których podkreślano, że znaczące i nieproporcjonalne ograniczenia możliwości uzyskania odszkodowania, przeczą istocie umowy ubezpieczenia oraz pozostają w sprzeczności z uzasadnionymi oczekiwaniami konsumenta.

37. Rep. Jur. Arandazi 2003, mim. 5529.

38. Niepublikowany.

39. Nr 273/2016 (RJ 2016/87926).

Podsumowanie

Jak widać, rozwiązania przyjęte w prawie hiszpańskim są specyficzne. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na wyróżniającą się tu regulację art. 3 ustawy o umowie ubezpieczenia, komplementarną w stosunku do ogólnych przepisów ustawy powszechnej nr 26/1984 z dnia 19 lipca 1984 roku o ochronie konsumentów i użytkowników. W jej świetle konsument zawierający umowę ubezpieczenia jest chroniony w dość szczególny sposób, gdyż umowa ubezpieczenia wyróżnia się tu na tle innych kontraktów. Takie wyjątkowe traktowanie umowy ubezpieczenia w spektrum klauzul abuzywnych nie jest jednak obce polskiemu, co widać chociażby na tle art. 805 § 4 czy 808 § 5 k.c. Ciekawie w prawie Hiszpanii prezentuje się też zagadnienie możliwości poddania testowi uczciwości postanowień określających główne świadczenia stron, ze względu na wspomnianą „pomyłkę legislacyjną” przy implementacji Dyrektywy 93/13.

Wykaz źródeł

Literatura:

- Fras M., *Regulacja umowy ubezpieczenia w ustawodawstwie hiszpańskim*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2008, nr 6.
- Kowalewski E., *Obowiązek doręczania ubezpieczającemu ogólnych warunków ubezpieczenia w świetle nowego stanu prawnego*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2007, nr 7–8.
- Łętowska E., Osajda K. [red.], *Nieuczciwe klauzule w prawie umów konsumenckich*, CH Beck, Warszawa 2005.
- Morte de Rego N., *The Directive 93/13, April 5th about unfair terms in consumers contracts: the case of Spain* [w:] *Rapport sur l'application de la Directive 93/13/CEE du Conseil du 5 avril 1993 concernant les clauses abusives dans les contrats conclus avec les consommateurs aux prestations de services publics* [aneks nr 2 do raportu].
- Rodriguez de las Heras Ballell T., *Introduction to Spanish Private Law: Facing the Social and Economic Challenges* (UT Austin Studies in Foreign and Transnational Law), Routledge-Cavendish, New York 2010.
- Schillig M., *Study on the Unfair Terms Directive in Europe*, London 2013.
- Schulte-Nölke H., Twigg-Flesner Ch., Ebers M. [Ed.], *EC Consumer Law Compendium. The Consumer Acquis and its transposition in the Member States*, Sellier European Law Publishers, Munich 2008.
- Troiano O., *Interpretation of the general standard of good faith and the list of unfair terms, Materiały z konferencji Standard Contract Terms in Europe: A Basis for and a Challenge to European Contract Law*, Praga 17–18 czerwca 2005 r. (dostęp on-line: <http://www.secola.org>).
- Villalobos de Bastidas F., Aguirre Andrade A., *Las cláusulas abusivas en el Contrato de Seguro*, TELOS. Revista de Estudios Interdisciplinarios en Ciencias Sociales UNIVERSIDAD Rafael Belloso Chacín, Vol. 10 (2): 237–261, 2008.
- Whincup M.H., *Contract Law and Practice: The English System with Scottish, Commonwealth, and Continental Comparisons*, Kluwer Law International, 2006.

Unfair terms in insurance contracts under Spanish law

The purpose of the paper is to present Spanish law that regulates unfair contractual terms, especially in scope of insurance contract. At first Spanish 1980 act on insurance contract is highlighted, and its article 3 in particular. That provision includes an overall ban on using contractual terms that are disadvantageous to insured. Next most significant Spanish acts on consumer protection are analyzed. Attention was focused mainly on – thoroughly amended in 2007 – general act no. 26/1984 on consumers and users protection (Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios). The article also includes chosen Spanish jurisprudence.

Keywords: abusive clauses, unfair contractual terms, insurance contract, Spanish law.

MICHAŁ P. ZIEMIAK – Katedra Prawa Ubezpieczeniowego, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu; radca prawny przy OIRP w Toruniu.